

Bacheloroppgave

Makt til å styrke

– en teoretisk diskusjon om anerkjennelses verdi i
empowermentbasert oppfølging av biologiske foreldre
etter omsorgsovertakelse

Kristiane Ingebriktsen Persson

Antall ord: 9 892

Sosialt arbeid, barnevernspedagog

2022

HØGSKULEN
I VOLDA

Egenerklæring

Denne oppgaven er mitt eget og selvstendige arbeid. Den gjør ikke bruk av andres arbeid uten at det er oppgitt, den gjør ikke bruk av tekst fra eget arbeid uten at det er oppgitt og kilder som er brukt er ført inn i både tekst og kildeliste på en måte som gjør at jeg ikke vil få en «ufortjent renommegevinst». Den har heller ikke vært brukt som eksamenssvar eller arbeidskrav tidligere.

Jeg vet at oppgaven vil bli elektronisk kontrollert for plagiat, og at alvorlige brudd med «god sitatskikk» blir behandlet som fusk, jf. UH-loven § 4-7 og § 4-8, 3. ledd.

Det er ikke behandlet personopplysninger i arbeidet med oppgaven. Prosjektet er dermed ikke omfattet av personopplysningsloven.

Jeg gir Høgskulen i Volda rett til å publisere oppgaven vederlagsfritt i elektronisk form.

Forord

Interessen for sosialfaglig arbeid har gjennom livet vist seg som små glimt i ulike sammenhenger. Studietiden tente en gnist, som etter en høst i praksis i den kommunale barnevernstjenesten blusset opp til en brann. utfordringene barn, foreldre og saksbehandlere opplever i det daglige har aldri vært tydeligere for meg, og jeg føler meg privilegert som har fått innblikk i deres verden.

Gjennom prosessen med å skrive denne bacheloroppgaven har jeg tilegnet meg ny kunnskap, fått utfordret mine forforståelser og fått en enda sterkere entusiasme for ansvaret vi har som sosialarbeidere og medmennesker. Jeg vil rette en stor takk til min veileder Kine Høgberg for spennende diskusjoner og inspirasjon, og for å se potensialet i meg og pushe meg til nye høyder.

Evig takknemlighet til foreldrene mine, som synliggjør mitt livsprivilegium i deres engasjement for mitt arbeid og utvikling. Takk til mamma for alltid å være en parat sparringspartner og faglig inspirasjon, samt fritidsterapeut i de mørkere stundene. Oppgaven hadde aldri landet på jorden uten pappa, min personlige IT-guru og vandrende ordbok. Takk til mitt kjære, tålmodige livsanker – min samboer Troy, for alltid å heie meg frem til målstreken. Takk til inspirerende forelesere, gjesteforelesere og brukerrepresentanter for å dele sine kunnskaper og erfaringer med oss. Sist, men virkelig ikke minst, vil jeg takke mine medstudenter, særlig min læringsgruppe. En tilfeldig sammensetning på dag en har vist seg å bli noen av mine viktigste støttespillere gjennom disse tre årene, både faglig og personlig. Vi kom oss gjennom det sammen; tre fantastiske, utfordrende, slitsomme, spennende og transformative år ved Høgskulen i Volda.

with great power comes great responsibility

– Voltaire

Sammendrag

Når barnevernet overtar omsorgen for barn, utløses samtidig saksbehandlers plikt til å følge opp både barnet og foreldrene i den nye livssituasjonen. Oppfølgingsansvaret innebærer å tilrettelegge for tilbakeføring av barna der dette er til barnets beste, og krever et endringsarbeid sammen med foreldrene basert på plasseringsvilkårene i den enkelte sak. Ut over gjenforeningsmålet vises oppfølgingen å kunne ha verdi for både foreldre og barn, og gir et etisk ansvar for å styrke foreldre. Biologiske foreldre vises å være underrepresenterte i forskningsfeltet og i barnevernets praksis.

Studien undersøker hvordan saksbehandlere i barnevernet kan styrke biologiske foreldre i oppfølgingen etter omsorgsovertakelse, med grunnlag i målet om å gjenforene barn og foreldre og å styrke foreldres levekår og samfunnsposisjon. Studien anvender sentrale elementer fra empowermentteori, med fundament i målet om å arbeide for å styrke foreldrenes ressurser og kontroll over sine egne liv. Empowermentteoriens abstrakte natur samt barneverntjenestens manglende rutiner for oppfølgingen åpner for en undersøkelse av det relasjonelle handlingsgrunnlaget med utgangspunkt i Axel Honneths anerkjennelsesteori.

Oppgaven er en ren litteraturstudie, og anvender eksisterende empirisk forskning om foreldre og saksbehandlers erfaringer fra oppfølgingen for å analysere handlingsrommet for anerkjennelse. Det fremkommer at saksbehandlere innehar makt til å anerkjenne og krenke foreldrene innen Honneths anerkjennelsessfærer, og at de ved å bidra til foreldrenes selvutvikling gjennom anerkjennende holdninger og handlinger kan legge fundamentet for empowerment. Studien har funnet at anerkjennelsesteorien kan være fruktbar som forståelses- og handlingsramme og inngangsport for empowerment for saksbehandlere i arbeidet med å styrke foreldre i oppfølgingen etter omsorgsovertakelser.

Abstract

When child welfare service places children in care, the caseworker's responsibility to follow up both children and parents in the new situation is activated. This involves facilitating the return of the child if that's in its best interest. It requires cooperating with the parents to achieve change based on the terms of placement in each individual case. Apart from the objective of reunion, the caseworker's follow-up is shown to be of value to both parents and children, and provides an ethical responsibility to empower the parents. Biological parents are shown to be under-represented in the research field and in the child welfare service's practise.

The study examines how child welfare caseworkers can empower biological parents in the follow-up of a care takeover, based on the objective of reuniting children and parents and empowering the parents' living conditions and community status. The study applies central elements from empowerment theory, founded in the work to strengthen the parents' resources and control of their lives. The abstract nature of empowerment theory and the lack of follow-up routines in the child welfare service is an opportunity to study the relational basis for action, seen in the perspective of Axel Honneth's theory of recognition.

This thesis is a literature study, utilizing existing empirical research on parents and caseworkers' experience from the follow-up to analyse the latitude of recognition. It follows that caseworkers have the power to recognise and disrespect parents within Honneth's spheres of recognition, and that they by contributing to parents' self-development through recognisance in attitude and action can build a foundation for empowerment. The study has found that the theory of recognition can be useful as a framework for understanding and acting, as well as a gateway for empowerment for caseworkers aiming to strengthen parents in the follow-up after care takeovers.

Innhold

Egenerklæring	ii
Forord	iii
Sammendrag	v
Abstract	vi
Innhold	vii
Innledning	1
Bakgrunn	4
Teoretisk grunnlag.....	7
Empowerment	7
Empowermentbegrepet.....	7
Empowerment i praksis	8
Anerkjennelse.....	9
Anerkjennelse i den private sfære	11
Anerkjennelse i den rettslige sfære	11
Anerkjennelse i den solidariske sfære	12
Den moralske grammatikk – anerkjennelse som profesjonsetikk	13
Tidligere forskning	14
Foreldres opplevelser med omsorgsovertakelser og oppfølging.....	14
Saksbehandleres synspunkter	16
Diskusjon.....	18
Den private sfære	18
Den rettslige sfære.....	21
Den solidariske sfære	24
Avslutning	26
Litteraturliste	28

Innledning

Å fratas omsorgen for barna er mange foreldres verste mareritt. Statistisk mangler vi fullstendige oversikter over hvor mange foreldre som er fratatt omsorgen, men ved utgangen av 2020 var i overkant av 8 100 barn under plasseringstiltak (Statistisk sentralbyrå, 2021). Barnevernet har et selvstendig ansvar for å følge opp både foreldre og barn (Barnevernloven, 1992, § 4-16). Oppfølgingen må tilrettelegges den enkelte forelders ønsker og behov (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s. 9), og ettersom biologiske foreldre ikke er noen homogen gruppe kan rutiner være vanskelig å tilpasse.

Likevel finner vi gjerne noen likhetstrekk ved mange av foreldrene, da de ofte kjennetegnes av krevende levekår, lav utdanning, manglende sosiale nettverk og kan stå utenfor arbeidslivet. Mange har en problemhistorikk som kan omfatte relasjonelle utfordringer, psykisk helse, rus, vold og fattigdom – utfordringer en omsorgsovertakelse gjerne forsterker (Granerud et al., 2021, s. 74). Sentralt i oppfølgingen er at det skal tilrettelegges for gjenforening hvis mulig, hvilket vil innebære å arbeide for å hjelpe foreldrene å komme i posisjon til å få barnet tilbakeført (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s. 9). Dette kan innebære å styrke foreldrenes sosiale nettverk, samt bidra til endring av materielle forhold som økonomi og bolig (Bunkholdt, 2017, s. 281). Foreldreoppfølging vil også ha verdi når gjenforeningsmålet tilsidesettes, og kan da innebære å hjelpe foreldre bearbeide sorg og bidra til bedre levekår og livskvalitet (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s. 9). Barn kan ha sterke emosjoner knyttet til foreldrenes situasjon og vansker med å slå seg til ro i sine nye livsomstendigheter. Oppfølging av foreldre kan gi bedre tilpasning i fosterhjemmet, bedre samarbeid og flere tilbakeføringer (Sundt, 2016a, s. 414–415).

Foreldre som fratas omsorgen for barna er en særlig utsatt gruppe og kan stå i fare for stigmatisering, da de bryter med samfunnets forventninger til foreldre (Slettebø, 2008, s. 40). Som følge av oppfølgingskravet, og i lys av gjenforeningsmålet, vil det derfor være viktig for saksbehandlere å styrke foreldres posisjon i egne liv og i samfunnet.

Empowermentperspektivet har grobunn i tanken om at mennesker og grupper oppnår økt makt og kontroll over sine liv, hvor saksbehandlers rolle innebærer å fasilitere makt gjennom å fremme foreldrenes ressurser og evner (Ingunn Tollisen Ellingsen & Skjefstad, 2015a, s. 103–105). I studiens styrkeperspektiv legges det derfor til grunn et empowermentperspektiv som inngang til livsendring hos foreldrene. Mangel av strukturerte rutiner for oppfølgingen og empowermentperspektivets abstrakte natur kan gjøre dette vanskelig å praktisere. Studien tar derfor utgangspunkt i det relasjonelle aspektet i oppfølgingen i møtet mellom saksbehandlere og foreldre. Axel Honneth har formulert en omfattende samfunnsteori, hvor anerkjennelse

anses som et grunnleggende menneskelig behov for utviklingen av positive selvforhold (Honneth, 2008, s. 145). Studiens formål er å utforske fruktbarheten i Honneths anerkjennelsesteori som forståelses- og handlingsmodell for praktisk arbeid rettet mot empowerment for foreldrene, hvor tidligere empirisk forskning om foreldre og saksbehandleres erfaringer med oppfølgingen anvendes som bindeledd.

Forskning om omsorgsovertakelser og oppfølging har i stor grad fokusert på barnas tilpasning i fosterhjem. Det foreligger generelt lite forskning på foreldrenes utgangspunkt, særlig med tanke på oppfølging (Egelund & Hestbæk, 2003, s. 27). I nyere tid har barnevernets praksis blitt ytterligere belyst, gjennom en rekke dommer i den europeiske menneskerettsdomstol (EMD). I flere av sakene dømmes Norge for brudd på den europeiske menneskerettskonvensjonens artikkel 8, som handler om retten til privat- og familieliv. Dommene viser til at det norske barnevernet ikke har lagt tilstrekkelig vekt på familieband og at det ikke tilrettelegges godt nok for gjenforening mellom barn og foreldre, med særlig vekt på samværsordninger (Hotvedt, 2022, s. 397–398). Dommene i EMD har hatt direkte innflytelse på lovforslagene til den nye barnevernloven, med en erkjennelse om at barnevernsfaglig praksis må videreutvikles (Prop. 133 L, 2020-2021, s. 34). De juridiske føringene for praksis gir likevel få konkrete innslag til rutiner og handling i møte med foreldrene. Manglende forskning og fokus på verdien av foreldreoppfølging og saksbehandleres handlingsrom i ly av strukturerte rutiner vil derfor kunne gi en reduktiv forståelse av det praktiske potensialet som ligger i relasjonen. Ved å utforske empowerment og anerkjennelsesteori sammen kan det gi en innfallsvinkel som styrker koblingen mellom teori og praksis. I profesjonsutdanningene opprustes vi som studenter med et arsenal av teoretiske virkemidler for arbeidet, men uten en forståelse for hvordan teoretiske perspektiver kan omsettes til handling vil vi risikere å miste viktige bindeledd mellom fag og praksis i møte med brukere. Foreldre fratatt omsorgen for barna er kun en av svært mange utsatte grupper vi vil kunne møte i de sosialfaglige yrkeskontekstene. Kunnskap om hvordan vi kan forene teori og praksis, og hvilken verdi Honneths anerkjennelsesteori kan ha i empowermentbasert arbeid, vil kunne være et viktig tilskudd for andre profesjoner. Studiens relevans vil derfor kunne overskride barnevernsfaglige forskningsfelt, og bidra til videreutvikling av andre velferdsfag og yrker.

Problemstilling

Studien søker å finne svar på følgende problemstilling:

Hvordan kan saksbehandlere i barnevernet styrke biologiske foreldre i oppfølgingen etter omsorgsovertakelser?

Her pekes det på et styrkeperspektiv som representeres gjennom empowermentperspektivet, og studien viser til arbeid rettet både mot gjenforeningsmålet og et arbeid for foreldregruppen på et kollektivt nivå. Studien tar utgangspunkt i omsorgsovertakelser etter barnevernlovens § 4-12, og innebefatter ikke frivillige plasseringer med foreldrenes tillatelse etter § 4-4 (Barnevernloven, 1992). Dette grunner både i hensyn til studiens omgang, og at ved å forholde oss til tvangsaspektet settes saksbehandler og foreldres relasjon på ytterkanten, hvor foreldre står i en naturlig underlegen posisjon i den asymmetriske relasjonen, som utfordrer styrkearbeidet ytterligere. Konteksten synliggjør derfor behovet for en relasjonell innfallsvinkel som kan innebære også de mest utfordrende omstendigheter.

Bakgrunn

Barneverntjenestens praksis formes og utvikles i tråd med det til enhver tid gjeldende juridiske mandat (Kojan & Christiansen, 2016, s. 19). Saksbehandlere må navigere i organisasjonens strukturer og i relasjonen til foreldrene for å finne handlingsrom for å styrke foreldrene i oppfølgingen. Det er derfor vesentlig å utdype de formelle vilkårene for oppfølgingen, nedfelt i juridiske og politiske føringer.

Barnevernets overordnede formål er å sikre barn og unge god og trygg oppvekst og utvikling, og barnevernloven skal bidra til at de møtes med trygghet, kjærlighet og forståelse (Barnevernloven, 1992, § 1-1). «Kjærlighet» ble lagt til i 2018 (Endringer i barnevernloven mv. (bedre rettssikkerhet for barn og foreldre), 2018, § 1-1), og kan anses å reflektere en kulturell og faglig utvikling, hvor saksbehandlers balansegang mellom den profesjonelle og den personlige omsorgsrollen synliggjøres (Økland & Sørtdal, 2020, s. 129).

Kjærlighetsbegrepet er ikke nytt i sosialfaglig kontekst, og fremkommer i de yrkesetiske prinsippene som verdier om å møte brukere med omsorg og nestekjærlighet gjennom å identifisere og møte brukeres uttalte og uuttalte behov (Fellesorganisasjonen, 2019, s. 5). I forlengelsen av plikten til å møte barn med kjærlighet kan vi derfor se omsorg og kjærlighet som vesentlig også i arbeidet for å styrke foreldre.

For å bidra til formålsoppnåelsen gir barnevernloven saksbehandlere myndighet til å utføre undersøkelser og iverksette tiltak (Sundt, 2016c, s. 41), hvorav å flytte barn ut av hjemmet anses på vidstrakt basis å være noe av det mest inngripende. Nettopp grunnet tiltakets alvorlighetsgrad er vilkårene for å treffe vedtak strenge: Det må finnes alvorlige mangler i den daglige omsorgen, den personlige kontakten og tryggheten barnet trenger, mishandling og overgrep eller at foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet. Vedtak om omsorgsovertakelser kan ikke treffes dersom det er mulig å skape tilfredsstillende forhold for barnet ved hjelp av hjelpetiltak (Barnevernloven, 1992, § 4-12). Omsorgsovertakelser er slikt sett en «siste utvei» innenfor barneverntjenestens myndighet, hvor andre tiltak er vurdert nytteløse.

Omsorgsovertakelse skal i utgangspunktet være midlertidig, og barneverntjenesten skal jobbe for å bidra til endring i foreldrenes liv slik at barna kan gjenforenes med sine biologiske foreldre, der dette ikke strider mot barnets beste (Barnevernloven, 1992, § 4-16).

Barnevernets praksis bygger på noen sentrale prinsipper, hvorav prinsippet om barnets beste er overordnet og nedfelt flere plasser i det norske lovverket (Barnevernloven, 1992, § 4-1; Forente nasjoner, 1989, artikkel 3; Grunnloven, 1814, § 104). Å handle til barnets beste betyr at man gjennom konkrete og individuelle vurderinger arbeider for å legge til rette for

løsninger som er til det beste for det barnet (Sundt, 2016b, s. 51). Det er slikt sett et stort rom for skjønnsmessige vurderinger som krever en etisk forankring i helhetsperspektivet sosialfaglige yrker er kjent for å skulle inneha. En del av vurderingen av barnets beste må derfor også innebære foreldrene, også når barnet er plassert ute av hjemmet. Barnets beste skal ha avgjørende vekt i barnevernets beslutninger (Barnevernloven, 1992, s. § 4-1), noe som kan innebære en vurdering av at å styrke foreldre vil være underordnet oppfølgingen av barnet i fosterhjemmet. Oppfølging og styrking av foreldrerollen kan derimot på flere måter være til barnets beste, deriblant for å legge til rette for gjenforening, styrke barnets identitetsforankring og etablere gode samarbeidsrelasjoner mellom barn, foreldre, fosterhjem og saksbehandlere (Sundt, 2016a, s. 414–415)

Med bakgrunn i bl.a. gjenforeningsmålet er derfor saksbehandleres oppfølging av foreldrene en sentral del av oppfølgingen av barna. Gjenforeningsmålet gjenspeiler et annet sentralt prinsipp for barnevernsfaglig praksis: det biologiske prinsipp. Dette omhandler en samfunnsmessig verdi om at barn har det best ved å vokse opp med sine biologiske foreldre, og ved å opprettholde kontakten og relasjonen med dem etter en eventuell plassering utenfor hjemmet (Sundt, 2016b, s. 50). Prinsippet kan forstås som grunnmuren i mye av kritikken mot barnevernet, særlig synliggjort i media i senere tid gjennom de tidligere nevnte EMD-dommene, som har pekt på den norske barneverntjenestens manglende tilrettelegging for gjenforening, da særlig gjennom samværsordninger. Avgjørelsene har hatt innflytelse på de kommende lovendringene i barnevernloven (Prop. 133 L, 2020-2021, s. 34).

Etter en utredning av barneverntjenestens reformbehov i 2000 anbefalte Befringutvalget (NOU 200:12, 2000, s. 328) at barneverntjenesten skulle få et selvstendig ansvar for oppfølgingen av barn og foreldre etter omsorgsovertakelser, en anbefaling som ble tatt inn i lovendringen i 2006. Utvalget fant at uten tilstrekkelig oppfølging vil vilkårene for plasseringen ikke kunne endres, og det som i utgangspunktet skulle være en midlertidig plassering forblir langvarig (2000, s. 202). I dette synliggjøres innslaget av det biologiske prinsipp og gjenforeningsmålet, og satte barnevernets oppgave med å styrke foreldrene på agendaen. Innføringen av oppfølgingsansvaret ble trukket inn i lovverket:

Barneverntjenesten har etter omsorgsovertakelsen et løpende og helhetlig ansvar for oppfølgingen av barnet, herunder et ansvar for å følge utviklingen til barnet og foreldrene. [...] Barneverntjenesten skal kort tid etter omsorgsovertakelsen kontakte foreldrene med tilbud om veiledning og oppfølging. Dersom foreldrene ønsker det, skal barneverntjenesten som en del av oppfølgingen formidle kontakt med øvrige hjelpeinstanser. Der hensynet til barnet ikke taler mot det, skal barneverntjenesten

legge til rette for at foreldrene skal få tilbake omsorgen for barnet. (Barnevernloven, 1992, § 4-16)

I forslaget til ny barnevernslov (Prop. 133 L, 2020-2021) styrkes barnevernets oppfølgingsansvar ytterligere. Uten voldsomme endringer i innhold, tydeliggjør omstrukturering og reformulering av lovteksten at foreldres posisjon har vært og er for svak. Paragrafene om oppfølgingsansvaret samles i den nye barnevernloven i kapittel 8, og fokuset på strukturert planarbeid økes. Dog gir lovteksten få tydelige retninger for hvordan saksbehandlere kan styrke foreldrene i oppfølgingsarbeidet.

Barne- og likestillingsdepartementets veileder (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009) har som formål å bidra til barneverntjenestens videre utforming av oppfølgingsarbeidet med foreldrene (2009, s. 9). Et hovedelement er at saksbehandlere ved å klargjøre mål for oppfølgingen og etablering av samarbeid med foreldrene kan bidra til å hjelpe foreldre bedre sin livssituasjon, og utvikle foreldrerollen etter plasseringen (2009, s. 20). Oppfølgingen skal være individuelt tilpasset foreldrenes selvstendige behov og skal bygge på deres medvirkning. Ved bl.a. å aktivt vise interesse for foreldres kunnskaper og erfaringer, etterspørre deres ønsker om medvirkning, lytte til deres forslag og involvere dem i saksbehandlingen der det er mulig, kan saksbehandlere bidra til å styrke foreldrenes selvfølelse gjennom et samarbeid bygget på respekt og tillit (2009, s. 13). Verdigrunnet som synliggjøres i de yrkesetiske prinsippene står også i tråd med grunnlaget om medvirkning: profesjonsutøveren skal legge til rette for dialog, medvirkning og tillit gjennom åpen kommunikasjon og forståelig informasjon (Fellesorganisasjonen, 2019, s. 5). De overordnede politiske og juridiske føringene kan derfor vise til en relasjonell komponent i arbeidet med å styrke foreldrene, da oppfølgingsarbeidet utspiller seg først og fremst i møtet mellom saksbehandlere og foreldre.

Teoretisk grunnlag

Empowerment

I studiens problemstilling fremkommer en antakelse som posisjonerer foreldre som er fratatt omsorgen for sine barn i en avmaktsposisjon. Å «styrke» viser både til saksbehandlers handlinger i møte med foreldrene og et mål for arbeidet, hvor foreldrene styrkes.

Empowermentperspektivet kan derfor være fruktbart, da det retter seg både mot å styrke brukeres ressurser og bidra til bedre tilgang på samfunnsressurser (Hutchinson, 2010, s. 21). I lys av barnevernets gjenforeningsmål og foreldrenes individuelle hjelpebehov kan vi se på styrkeperspektivet som et utgangspunkt for livsendring, og det er derfor behov for å utdype hvilken tolking av empowermentbegrepet som legges til grunn.

Empowermentbegrepet

Empowerment er et begrep som heller enn å gi klarhet ved utdypende litteratursøk, blir mer komplekst og flersidig jo mer det utforskes. Andre velbrukte synonymer er eksempelvis: myndiggjørelse, selvoppreising, maktmobilisering, brukermedvirkning og styrke (Brok et al., 2000, s. 17; Askheim, 2012, s. 12; Jenssen & Tronvoll, 2012, s. 16). Det engelske ordet «empowerment» oversettes ofte til myndiggjøring på norsk, men jeg vil i hovedsak forholde meg til den engelske varianten. Begrepet finner sin ideologiske forankring i demokratitankegangen, hvor individet må ta ansvar for seg selv og fellesskapet, samt at alle mennesker gis like rettigheter og muligheter til selvrealisering (Stang, 1998, s. 19). Tross mange ulike definisjoner kan fellesideen om at empowerment handler om å styrke de avmektige slik at de kan komme ut av avmakten og ta styring og kontroll over sine egne liv, finnes i flere av definisjonene (Askheim, 2012, s. 12).

Empowerment kan ses som både en prosess, en metode og et mål i seg selv. Prosessuelt vektlegges kampen om sosial rettferdighet og forandring i samfunn og kultur for å svekke de undertrykkende strukturer som ligger til grunn for avmaktsdanning (Brok et al., 2000, s. 14–15), som i sosialfaglig kontekst vil innebære arbeid rettet mot system- og samfunnsnivå (Hutchinson, 2010, s. 21). Metodisk handler det om hvordan sosialarbeidere kan arbeide for å hjelpe mennesker oppnå økt kontroll over sine liv. Som mål vil empowerment innebære å ha kunnskaper, kompetanse og ferdigheter som anvendes for å utøve makt over eget liv (Brok et al., 2000, s. 15). Både som prosess, metode og mål reflekterer empowermentperspektivet idealet i sosialfaglig arbeid, hvor individuelle problem også ses i samfunnsperspektiver, et helhetssyn som skal ligge til grunn for arbeidet (Fellesorganisasjonen, 2019, s. 5). Likevel er det i det i de relasjonelle møtene mellom saksbehandler og foreldre at styrkearbeidet vil måtte

starte, basert på deres konkrete situasjon og behov. Det abstrakte idealet i empowermenttanken kan derfor være vanskelig å realisere i praksis uten å utforske det mer konkrete handlingsrommet perspektivet peker på.

Empowerment i praksis

Når vi snakker om empowerment som handlingsgrunnlag må dette ikke forveksles med en konkret arbeidsmodell. Det er heller snakk om hvordan sosialarbeideren gjennom styrkende holdninger, menneskesyn og gode samarbeidsrelasjoner kan bidra til å mobilisere brukernes iboende ressurser slik at de selv kan ta makten over sitt eget liv (Brok et al., 2000, s. 21). Sosialarbeiderne blir da katalysatorer for endring, hvor de gjennom sin ekspertrolle kan dele kunnskaper og erfaringer for å fasilitere makt og endring for brukerne (2000, s. 130). I en åpen tillitsrelasjon mellom saksbehandler og foreldre vil det måtte innebære å avdekke foreldrenes behov, ressurser og evner ved å se dem i et helhetsperspektiv. Empowerment er ikke noe som kan gjøres på vegne av brukeren, men *sammen* med brukeren, som selv må være aktivt med i egen endringsprosess (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 105). Empowerment er slikt sett forutsatt reell brukermedvirkning.

Brukermedvirkning innebærer at de som omfattes av en beslutning skal selv ha mulighet til å påvirke beslutningsprosessen og beslutningen (Bunkholdt, 2017, s. 141). Implisitt i idégrunnlaget for empowerment ligger et verdigrunnlag og et menneskesyn som fungerer som ramme for arbeidet. Empowerment forutsetter et humanistisk menneskesyn, som bygger på en tanke om at mennesker ses som aktører i egne liv, med kompetanse til å ta valg til sitt eget beste, rett til å ta beslutninger som omhandler dem og evne til å foreta endringer i eget liv (Brok et al., 2000, s. 96).

Muligheten til innflytelse og brukermedvirkning sikter også til et annet basalt begrepspar i empowerment; makt og avmakt. Maktperspektivene kan anses som fundamentet i empowerment både på individ- og samfunnsnivå. Vi skal utforske maktens innflytelse på saksbehandlere og foreldres handlingsrom i oppfølgingen, men grunnet studiens omfang vil det ikke være mulig å gjennomgå alle aspekter av relevans. Relasjonene i sosialt arbeid er asymmetriske av natur, da den hjelpetrengende har behov som hjelperen kan dekke med sine ressurser og kunnskap (Askheim, 2012, s. 77). Saksbehandlere representerer statens handlingsmakt som gir lovhjemmel til å gripe inn i foreldrenes privatliv, hvor omsorgsovertakelser kan tenkes å være det mest omfattende inngrepet makten gir myndighet til. I relasjonen vil foreldrene også kunne oppleve saksbehandlerens definisjonsmakt – makten til å fremme sine verdier og problemdefinisjonen (Ellingsen & Levin, 2015, s. 49), makten til å definere virkeligheten. I empowermentteorien handler makt ikke bare om å ha makt over

andre, men noe som kan utvikles og tas av de maktesløse selv, med støtte fra profesjonelle hjelpere som katalysatorer (Brok et al., 2000, s. 93). En maktoverføringsprosess vil da kunne innebære å fremme foreldrenes egen problemdefinisjon, samt å ta deres virkelighetsforståelser på alvor. Ellingsen og Skjefstad (2015, s. 105) peker på et dominerende syn på maktoverføring i sosialt arbeid som innebærer en tanke om at økt makt hos noen vil gå på bekostning av andre, eksempelvis ved at sosialarbeiderens faglige innflytelse svekkes ved å styrke brukeres makt og kontroll. Ved å anse makt som dynamisk og foranderlig vil den totale makten utvikles og økes gjennom kompetanse og kunnskap heller enn å gå på bekostning av andre. I en maktoverføringsprosess i relasjonen mellom saksbehandler og foreldre vil saksbehandlere derfor ha behov for en forståelse for hvordan de gjennom å dele sin kunnskap, erfaring og problemdefinisjon kan utvikle foreldrenes makt over egen situasjon.

Makten i relasjonen mellom saksbehandler og foreldre vil påvirkes av samfunnsstrukturer og forventninger som bidrar til undertrykkelse. En sentral del av å styrke foreldre må derfor innebære en bevisstgjøringsprosess som går ut over en indre psykologisk bevisstgjøring. En bevisstgjøring om brukeres utfordringer og ressurser uten å synliggjøre samfunnsstrukturer som bidrar til å opprettholde ulikheter og marginalisering vil kunne bli reduktiv og *disempowering* (Lichtwarck & Clifford, 2010, s. 52–53). Å styrke foreldrene vil dermed måtte innebære en bevisstgjøring og anerkjennelse av deres ressurser og på strukturelle barrierer som hindrer muligheten til å ta makt over egne liv.

Anerkjennelse

Å anerkjenne foreldres ressurser som ledd i empowermentbasert arbeid viser saksbehandlerens handlingsrom i relasjonen med foreldrene, og at om vi ser relasjonen som et utgangspunkt for å kunne styrke foreldrene i oppfølgingsarbeidet vil anerkjennelsesbegrepet måtte utdypes. Anerkjennelsesbegrepet finnes innen ulike tradisjoner og fag samt i hverdagspråket. I det daglige kan det bety å verdsette, respektere eller akseptere. Gjennom tidene har begrepet hatt skiftende og ulike meninger, og er slikt sett både historisk, kulturelt og geografisk forankret (Løw, 2021, s. 15; Pettersen & Simonsen, 2010, s. 19). Innenfor anerkjennelsesteorien finner vi ulike retninger, der en av de fremste sosialfilosofene står i front. Denne studien tar utgangspunkt i Axel Honneths (2008, s. 145) forståelse av begrepet, hvor han fastslår at mennesket er basalt avhengig av anerkjennelse for å oppnå et vellykket selvforhold.

Honneth har formulert en omfattende samfunnssteori basert på Hegels tanker om at subjektet dannes gjennom anerkjennelse fra andre (Løw, 2021, s. 44). Teorien gir et normativt

samfunnsperspektiv, og sier at det finnes noe som utgjør «det gode liv». Dette vil ifølge anerkjennelsesteorien være opplevelsen av anerkjennelse (Skjefstad, 2012, s. 57).

Honneths utdypelse av anerkjennelse viser det relasjonelle i begrepet, da han vektlegger gjensidighetskravet som en forutsetning for reell anerkjennelse. Gjensidigheten forutsetter at partene i relasjonen inntar den andres posisjon, da anerkjennelse bare er meningsfull dersom den kommer fra mennesker man selv anerkjenner. Tanken bygger på en grunnleggende forståelse for menneskets sosiale natur, om en grunnholdning i våre møter med omverdenen hvor vi har blick for andres opplevelser av verden og deres intensjoner og handlingsgrunnlag (Løw, 2021, s. 27–29). En del av menneskets natur er at vi formes i de gjensidige sosiale sammenhenger vi inngår i, hvor vi skaper vår identitet gjennom intersubjektive prosesser og utvikler vårt selvbilde basert på tillit, respekt og aktelse. Denne utviklingen oppnås gjennom opplevelsen av forskjellige former for anerkjennelse innen tre ulike sosiale sfærer.

Anerkjennelsesformene knyttes til tre forhold til selvet: selvtillit, selvrespekt og selvaktelse. I sfærene finner vi også ulike krenkelser som truer anerkjennelsen og identitetsutviklingen.

Dette kan illustreres slik:

Anerkjennelsessfære	Anerkjennelsesform	Selvforhold	Krenkelse
Den private	Kjærlighet, følelsesmessig oppmerksomhet	Selvtillit	Mishandling, kroppslig krenkelse og fravær av omsorg og kjærlighet
Den rettslige	Rettigheter, rettsmessig likeverdig behandling	Selvrespekt	Rettighetsberøvelse og ekskludering
Den solidariske	Solidaritet, sosial verdsettelse	Selvaktelse	Nedverdiggelse og sosial ekskludering

(Honneth, 2008, s. 139; Pettersen & Simonsen, 2010, s. 23; Skjefstad, 2012, s. 58)

Alle anerkjennelsesformene må erfares for å utvikle en intakt identitet og en positiv selvforståelse. Likevel må prosessen ikke anses som statisk eller trinnvis, men som sirkulære, overlappende prosesser (Skjefstad, 2012, s. 57–58).

Anerkjennelse i den private sfære

Anerkjennelsen vi opplever i den private sfæren gjennom primære relasjoner er en sentral bidragsyter i utviklingen av vår identitet, og anses som en grunnleggende forutsetning for individets selvrealisering (Jerlang, 2011, s. 127). Anerkjennelsesformen i den private sfære handler om behovet for kjærlighet, omsorg og nærhet. Kjærlighet er en emosjonell anerkjennelsesform, og en anerkjennende relasjon i privatsfæren må være gjensidig og betingelsesløs (Skjefstad, 2012, s. 58–59). De anerkjennende relasjonene mellom eksempelvis foreldre og barn er av sentral betydning for utviklingen av selvforholdet selvtillit, og anses av Honneth som den primære anerkjennelsesformen som gir psykiske forutsetninger til å kunne delta autonomt i samfunnet (2008, s. 104;116). Krenkelse i privatsfæren kan komme i ulike karakter og med ulike grad av psykisk skade. Ved fysiske overgrep som mishandling og vold som fratår mennesket makt over sin egen kropp, eller gjennom tilbakeholdt anerkjennelse som skader trygghetsfølelsen og den grunnleggende selvtilliten (Honneth, 2008, s. 141; Løw, 2021, s. 60).

Kjærlighet som anerkjennelsesform har blitt diskutert i sosialfaglig kontekst som belyser balansegangen mellom den private, personlige og profesjonelle sosialarbeideren. Honneth mener at anerkjennelsesformen ikke kan tillegges relasjoner som overskrider konteksten av primære relasjoner, da positive følelser til andre mennesker er ukontrollerbare impulser basert på sympati og tiltrekning (2008, s. 116). Likevel mener Skjefstad (2012, s. 60) at det også i profesjonell sammenheng må tas i betraktning anerkjennelsesformens betydning for brukerens selvtillit i den profesjonelle relasjonen. Mange brukere har manglende erfaring med anerkjennelse i privatsfæren, og har et stort behov for kjærlighet og omsorg som saksbehandlere kan bidra til å dekke.

Anerkjennelse i den rettslige sfære

Dette omhandler menneskets erfaring med at samfunnet og en selv anerkjenner det som rettsperson, som gir mulighet for å inngå i et samfunnsmessig rettsfellesskap (Honneth, 2008, s. 129). Anerkjennelsesformen rettigheter gjør at individet kan utvikle en positiv innstilling til seg selv som et autonomt og myndiggjort individ, og kan utvikle selvforholdet selvrespekt (Honneth, 2008, s. 129; Løw, 2021, s. 49–50).

Rettslig anerkjennelse rommer en rettighetsforståelse som innebærer kulturelle, politiske, legale og materielle forhold. I lys av gjensidighetsprinsippet handler anerkjennelsesformen om å se andre i et normativt perspektiv og skal bidra til likeverd i samfunnet (Pettersen & Simonsen, 2010, s. 28). Å bli tildelt legale rettigheter er ikke nok for å oppleve anerkjennelsesformen, rettighetene må anerkjennes av andre som rettigheter (Skjefstad, 2012,

s. 63). Krenkelser i den rettslige sfæren handler om frarøvelse eller nektelse av rettigheter, hvor mennesket erfarer å ikke ha fullverdig status som moralsk tilregnelig subjekt (Honneth, 2008, s. 142). For foreldre i barnevernet kan det bety å ikke få innfridd sine krav om innflytelse og medvirkning både ved strukturell ekskludering og i samhandling med saksbehandler. Å frarøves rettigheter vil ifølge Honneth (2008, s. 142) kunne hindre menneskets selvrespekt.

De sosialfaglige profesjonenes arbeid er ofte synligst i den rettslige sfære, og kunnskap om rettigheter og etikk er derfor sentralt for utøvelsen (Pettersen & Simonsen, 2010, s. 26). Saksbehandler i barnevernet forvalter de rettigheter gitt til barn og foreldre gjennom formell lov, og i dette en strukturell makt til å anerkjenne og krenke foreldrene ved å innfri eller nekte deres rettmessige krav. Pettersen og Simonsen (2010, s. 26) påpeker at strukturelle vilkår for arbeidet som ressursmangler og prioriteringer kan gjøre det krevende å fremme likeverdige rettigheter for den enkelte. For saksbehandlere i barnevernet kan eksempelvis prinsippet om barnets beste og foreldrenes medvirkning komme i konflikt og påvirke den anerkjennende relasjonen til foreldrene. Løw (2021, s. 50) mener at å sette rettigheter til side kan innebære å krenke den enkelte bruker.

Anerkjennelse i den solidariske sfære

Den solidariske anerkjennelsesformen handler om å bli sosialt verdsatt for de spesielle egenskaper og ressurser som utgjør det enkelte mennesket (Honneth, 2008, s. 131). Anerkjennelsesformen fås gjennom en sosial livssammenheng i ulike verdifelleskap, hvor mennesket møtes med respekt og ses som likeverdig deltaker i fellesskapet (Løw, 2021, s. 49). Foreldrene vil kunne stå i ulike verdimeslige fellesskap, deriblant arbeidslivet og utdanningssituasjon, men vi kan også se rollen som forelder som uttrykk for en verdiutfoldelse, basert på samfunnets verdier og forventninger til familie, oppvekst og samhold.

Sosial verdsettelse er viktig for hvordan mennesket forstår seg selv på et eksistensielt nivå. Gjennom å oppleve seg selv som en verdifull bidragsyter i samfunnet med ressurser og evner av verdi, utvikles selvforholdet selvverdsetting (Skjefstad, 2012, s. 64). I samfunnsmessig kontekst vil menneskets «verdi» vurderes i kriteriene i samfunnets kulturelle og etiske selvforståelse (Honneth, 2008, s. 131). En solidarisk relasjon er symmetrisk, og krever gjensidig følelsesmessig deltakelse i den andres livsverden (Skjefstad, 2012, s. 63–64), et relasjonelt perspektiv som står i tråd med yrkesetiske forventninger til saksbehandlere i barnevernet, som gjennom et helhetlig menneskesyn og respekt for menneskeverdet skal møte foreldrene med gjensidig deltakelse (Fellesorganisasjonen, 2019, s. 5). Krenkelser i den

solidariske sfære innebærer en nedvurdering av individer eller gruppers livsformer, og vil ha negativ innvirkning på deres sosiale verdi (Honneth, 2008, s. 143). Dette kan spenne seg fra relativt harmløse uttrykk til alvorlige former for sosial stigmatisering (Løw, 2021, s. 60). Som bindeledd mellom staten og privatlivet vil saksbehandlere i barnevernet gjennom sin relasjon til foreldrene kunne tilskrive en sosial verdi til foreldrerollen, eksempelvis gjennom dialog og samhandling, eller i kategorisering og omtale om foreldrene i kollegiet og dokumentasjon.

Den moralske grammatikk – anerkjennelse som profesjonsetikk

Pettersen og Simonsen (2010, s. 20–21) viser til Honneth som ser anerkjennelse som en form for kommunikasjon – et språk med egen grammatikk. Grammatikken gir regler for bruk av et språk, og når vi kjenner språket behersker vi grammatikken. Honneths grammatikk er ikke et skriftspråk, men kommunikasjon i vid forstand. Når vi kjenner anerkjennelsens språk, kan den moralske grammatikken være et redskap i etisk og moralsk refleksjon. Løw (2021, s. 60) fremhever videre tre aspekter ved den moralske grammatikken; kunnskap om hva anerkjennelse er, forståelse for hva krenkelser er og innsikt i de grammatiske «reglene» for å oppheve krenkelser. For å kunne reflektere over etikk og saksbehandlers handlingsrom i de anerkjennende relasjonene til foreldrene må de dermed ta i betraktning alle leddene i den moralske grammatikken. Løw (2021, s. 60) påpeker også behovet for faglig kompetanse i et slikt etisk resonnement, da man uten innsikt i brukernes erfaringer kan risikere å mistolke anerkjennelsesbehovene, med krenkelse og ringeakt som mulige konsekvenser.

Tidligere forskning

I de påfølgende avsnittene redegjøres det for tidligere forskning som har informert studien. Søkeprosessens første fase innbefattet databasene Idunn, Oria, Academic Search Slite og Google Scholar. Særlig brukte søkeord var: «oppfølging», «omsorgsovertakelse», «foreldre» og «samarbeid» i kombinasjon med «barnevern». Opprinnelig inneholdt søkeprosessen også begreper som «relasjon», men søkene gav resultater med relevans utenfor studiens kontekst, i en mer overordnet barnevernsfaglig sammenheng og ble derfor snevret inn til oppfølgingsarbeid og omsorgsovertakelser. Det ble tidlig behov for å inkludere internasjonal forskning da resultatene av søkeprosessen gav få funn, og søkekombinasjonene ble gjort både på norsk og engelsk. Andre fase av prosessen innebar å se nærmere i relevante tidsskrift, og å gjennomgå primær- og sekundærkilder brukt i andre forskningsartikler.

I en forskningsgjennomgang med fokus på studier fra Norden og Storbritannia finner Egelund og Hestbæk (2003, s. 27), tross den alvorlige karakteren i tiltaket omsorgsovertakelse, generelt mangelfull forskning på feltet. Forskningsmaterialet består av kvalitative studier med individuelle intervju om foreldres erfaringer med omsorgsovertakelsesprosessen og oppfølgingen fra barnevernet og intervjuer med saksbehandlere om samme tema. Schofield et al. (2011, s. 17)¹ finner i sin studie at tross ulikheter i de systemiske vilkårene, er det sammenfallende funn på tvers av internasjonale grenser ang. foreldres erfaringer og følelser i møte med barnevernet. Dette kan tenkes å ha sammenheng med at utenfor juridiske rammer og institusjonelle rutiner er foreldrenes opplevelser og følelser grunnleggende menneskelige og vil ikke nødvendigvis være avhengige av kulturelle eller strukturelle vilkår for yrkesutøvelsen. Med bakgrunn i dette finnes en overføringsverdi i studier gjort utenfor den norske barneverntjenesten, og norske og internasjonale studier blir heretter derfor behandlet sammen.

Foreldres opplevelser med omsorgsovertakelser og oppfølging

I flere undersøkelser fremkommer gjennomgående likheter i foreldrenes opplevelse av omsorgsovertakelsen og tiden etter. Følelser av dyp sorg, sinne og frustrasjon, manglende forståelse for tiltaket, håpløshet og maktesløshet går igjen i flere studier (Syrstad & Slettebø, 2020, s. 105; Höjer, 2011, s. 118; Schofield et al., 2011, s. 7; Otterlei et al., 2021, s. 200) og betegnes av Otterlei et al. (2021, s. 198) som krisereaksjoner. I sin studie beskriver en av Ellingsens (2007, s. 266) informanter det som «en forbudt sorg», en sorg som ikke kan vises da den kompliseres av skamfølelser og manglende forståelse fra barnevernet. Opplevelsen av

¹ Sidetallet tilsvarer tilgjengelig PDF, ikke den abonnements-låste, publiserte utgaven i BJoSW

å ikke bli tatt på alvor for sine emosjoner og manglende anerkjennelse av foreldreidentiteten gjør at mange foreldre utvikler ulike strategier i samhandlingen med barnevernet etter omsorgsovertakelsen. Moldestad & Skilbred (2009, s. 44) finner at foreldre som selv har følt innflytelse under prosessen virker til lettere å akseptere utfallet.

Gjennomgående i flere studier er også den foreldrenes komplekse balansegang i håndteringen av sine krisereaksjoner og sorg og i samhandlingen videre med barnevernet. Flere forteller om en frykt for at deres reaksjoner skal brukes mot dem heller enn å anses som normale reaksjoner på unormale omstendigheter (Höjer, 2007, s. 62; Schofield et al., 2011, s. 13). Thrana og Fauske (2014, s. 13)² fant viktigheten av å innta et emosjonelt perspektiv i møte med foreldrene for å utvikle gode samarbeidsrelasjoner. Foreldrene knyttet positive emosjoner til å bli møtt med respekt, forståelse og aksept som foreldre, og at saksbehandlere ser foreldrene som mer enn deres livsutfordringer (2014, s. 7–8). Den store andelen foreldre som beskriver negative emosjoner i møtet knytter dette til å oppleve seg usynlig, oversett og misforstått av barnevernet (2014, s. 6). Höjer (2007, s. 154) finner i sitt materiale at foreldrene kan undertrykke sine emosjoner i håp om et friksjonsfritt samarbeid med barnevernet, men at dette kan tolkes som passivitet eller manglende interesse. På den andre siden kan de som aktivt engasjerer seg og søker informasjon og medvirkning erfare å oppfattes som aggressive, og foreldrene frykter at det skal øke bevismengden på deres manglende foreldreevner heller enn et engasjement i kampen om gjenforening.

Flertallet av foreldrene i det utvalgte forskningsgrunnlaget betegner seg fortsatt som barnas foreldre enten direkte eller indirekte gjennom sine beskrivelser av deres følelser og rolle i barnas liv, dog med ulike muligheter for utøvelse av foreldreskapet (Moldestad & Skilbred, 2009; Ross et al., 2017; Schofield et al., 2011). Syrstad & Slettebøs (2020, s. 106) informanter beskriver kontakten med barnevernet som en trussel mot deres identitet og egenverd. Forfatterne foreslår et annet perspektiv på foreldreforståelse, hvor man heller enn et problemfokus forsøker å skape mening *sammen* med foreldrene ved å utforske foreldrenes forståelse fra foreldrenes ståsted. Ifølge Schofield et al. (2011, s. 12) peker foreldrene på tre viktige ledd i sosialarbeiderens handlingsrom for å bidra til å beskytte og utvikle foreldreidentiteten: å respektere dem som foreldre, gi informasjon om barna og legge til rette for innflytelse i barnas liv. En av informantene beskrev sin involvering i barnas liv gjennom å få informasjon om barnas hverdagslige situasjoner, sykdom eller spesielle begivenheter, hvor saksbehandlers villighet til å involvere henne som mor la en positiv grunnmur for relasjonen (2011, s. 13).

² Sidetallet tilsvarer tilgjengelig PDF, ikke den abonnements-låste, publiserte utgaven i EJoSW

Ønsket om involvering, medvirkning, samarbeid og informasjon er gjennomgående i studier om kontakten mellom foreldre og barnevernet, og er synlig både hos foreldre som er relativt fornøyde med samarbeidet og hos de som har negative erfaringer med tjenesten (Slettebø, 2008, s. 147; Höjer, 2007, s. 74; Otterlei et al., 2021, s. 199; Schofield et al., 2011, s. 12; Ross et al., 2017, s. 36). Slettebøs studie (2008, s. 129) viste at gruppen med minst innflytelse i samhandling med barnevernet var foreldre som var fratatt omsorgen. Kjennetegn på henholdsvis god og dårlig samhandling og mulighet for innflytelse ble tillagt egenskaper hos saksbehandleren. Evnen til å være uenig men å kunne lytte til foreldrenes synspunkter og å verdsette de ble vektlagt (2008, s. 134). Det så også ut til å være av stor betydning for foreldre at deres egen problemdefinisjon tas på alvor, at de involveres i beslutninger hvor det er mulig, at deres kunnskaper og erfaringer som barnas foreldre anerkjennes og at kontakten er preget av åpenhet og tillit (Höjer, 2011, s. 116; Slettebø, 2008, s. 145; Ross et al., 2017, s. 36; Moldestad & Skilbred, 2010, s. 38). En sentral utfordring som kan hemme foreldrenes deltakelse er deres manglende kunnskap og tilgang på kunnskap om eksempelvis juridiske føringer som påvirker deres sak, som kan forsterke maktasymmetrien i samarbeidet med barnevernet (Ross et al., 2017, s. 25).

Saksbehandleres synspunkter

Det manglende fokuset på oppfølging av foreldre i barnevernet som tema i forskningsfeltet gjenspeiles også i søk etter saksbehandleres erfaringer. Studien inkluderer derfor masteravhandlinger som kan bidra til å utvide forståelsen for temaet. Informantene til Schofield et al. (2011, s. 14–15) beskriver en krevende balansegang mellom å fremme barnet, foreldrene og fosterforeldrenes rettigheter, en balansegang som gjøres ytterligere krevende grunnet manglende struktur og rutiner i oppfølgingen. Manglende struktur i oppfølgingsarbeidet finner vi også hos Moldestad og Skilbred (2010, s. 36), som legger til at dette kan være årsak til at oppfølging av foreldre kan fortrenses til fordel for fokus på barna. Tangenes (2011, s. 38–39) ser nedprioriteringen av foreldreoppfølging som en måte saksbehandlere kan håndtere utilstrekkeligheten i tilbudet på; det blir en måte å tåle arbeidet på. Dog peker saksbehandlere på forståelsen for foreldrenes situasjon, og forteller om positive erfaringer med relativt beskjedne innsatser, som å sende en ekstra tekstmelding for å vise at de er der (Moldestad & Skilbred, 2010, s. 36). Schofield et al. (2011, s. 14) finner at sosialarbeidernes holdninger over foreldrene som «verdige eller uverdige» og deres empati for foreldrenes situasjon var vesentlige momenter sosialarbeidernes prioriteringer. Svalastog (2018, s. 57) finner at den emosjonelle og relasjonelle tolkingen av foreldrene hadde betydning for oppfølgingen. Saksbehandlere beskrev signifikansen av å skille sak og person, men også at de strakk seg lengre i velfungerende samarbeid, hvor foreldre var enige i

saksbehandleres problemdefinisjoner. Schofield et al. (2011, s. 16) fant at et underliggende moment var hvordan sosialarbeiderne håndterte sine egne blandede følelser i møte med foreldrene, eksempelvis sinne og sorg over både barnet og foreldrenes situasjon og historikk.

Diskusjon

I det følgende kapitlet drøftes sentrale momenter fra tidligere forskning og den juridiske bakgrunnen sammen med det teoretiske utgangspunktet i studien for å besvare problemstillingen:

Hvordan kan saksbehandlere i barnevernet styrke biologiske foreldre i oppfølgingen etter omsorgsovertakelser?

Med Honneths anerkjennelsesteori som basis for analysen av foreldrenes erfaringer finner jeg at en naturlig inndeling av kapitlet blir å besvare problemstillingen i lys av de tre ovennevnte anerkjennelsessfærene; den private, rettslige og solidariske sfære. Gjennom å analysere tidligere forskning i lys av anerkjennelsesteorien muliggjøres en utforsking av fruktbarheten av et anerkjennelsesperspektiv i empowermentbasert arbeid med foreldrene.

Den private sfære

Først belyser jeg hvordan barnevernet kan arbeide for å styrke biologiske foreldre etter omsorgsovertakelse i den private sfære. Honneth (2008, s. 104) beskriver den private sfære som kilde til anerkjennelsesformen kjærlighet fra våre primære relasjoner. Gjennom å oppleve anerkjennelse i den private sfære utvikler man en del av selvforholdet selvtillit, som Jerlang (2011, s. 128) mener er basalt for å kunne delta i samfunnet som et autonomt og myndig individ. Vi må ikke strekke oss langt for å se koblingene til empowermentbegrepet, hvis demokratiske ideologi sikter seg inn på en idé om at individet ansvarliggjøres i forhold til seg selv og samfunnet som fellesskap, samtidig som det gis like rettigheter og muligheter til deltakelse og selvrealisering (Stang, 1998, s. 19). Ser vi selvtillit som en grunnleggende tro på seg selv så vel som andre, vil vi kunne si at for å kunne jobbe mot empowerment må det starte med en tro på sine egne og samfunnets ressurser, og en tillit til egne evner til å benytte seg av samfunnets muligheter for deltakelse. Å bidra til at foreldre opplever anerkjennelsesformen kjærlighet, og utvikler selvtillit vil da være en viktig del av saksbehandlers arbeid for å styrke foreldrene i oppfølgingen.

Honneth beskriver foreldre/barn og familierelasjoner som særlig vesentlige bidragsyttere til anerkjennelsesformen kjærlighet (2008, s. 104). Ved omsorgsovertakelse er det naturlig å peke på relasjonsbruddet som oppstår i foreldre/barn-relasjonen, og i min egen praksistid fikk jeg det beskrevet som «å miste en del av seg selv». Vedtaket kan derfor oppleves som en alvorlig krenkelse i den private sfæren, og saksbehandlerens arbeid med foreldre/barn-relasjon vil derfor være sentral. Forskning viser hvor viktig det kan være å opprettholde relasjonen både for foreldrene og barna (Sundt, 2016a, s. 414–415). I et godt samarbeid med

foreldre og fosterhjem kan det være rom for saksbehandlere å legge til rette for besøk og aktiviteter også utenfor samværsavtaler hvor foreldrene kan delta, samt søke å opprettholde foreldre/barn-kontakten gjennom telefonkontakt og informasjon om hverandres liv der dette er forsvarlig. Omsorgsovertakelsen er ikke det eneste som truer anerkjennelsen i den private sfæren, da flere foreldre har små eller dårlige sosiale nettverk, som kan ytterligere utfordres av vedtakets alvorlighetsgrad, og foreldre kan miste sosial støtte og omsorg (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s. 9). I denne utfordringen for foreldrene ligger også en mulighet for saksbehandlere å tilrettelegge for anerkjennelsesformen kjærlighet. Ved å samarbeide i foreldrenes nettverk kan man kartlegge gode, støttende relasjoner som kan opprettholdes eller utvikles ved å identifisere kilder for anerkjennelse.

Når Honneth beskriver ulike sosiale fellesskap og relasjoner av signifikans for sin forståelse av anerkjennelsesteori er det ikke innenfor en sosial- og barnevernsfaglig kontekst som denne studien rommer. Sfærene aktualiseres dog også innen sosialfaglig arbeid, da vi ofte møter brukere som har opplevd krenkelser i privatsfæren, som tilbakeholder kjærlighet og omsorg, voldelige relasjoner, tvang og maktbruk fra systemverdenen – brukere med særlig behov for kjærlighet og omsorg (Christiansen et al., 2016, s. 116; Skjefstad, 2012, s. 60). Inntaket av kjærlighetsbegrepet i barnevernlovens formålsparagraf (Barnevernloven, 1992, § 1-1) synliggjør også det relasjonelle aspektet i saksbehandlers arbeid, hvor hjelperperspektivet basert på nestekjærlighet og omsorg er en viktig sosialfaglig verdi (Fellesorganisasjonen, 2019, s. 5). For å utvikle omsorgsfulle og anerkjennende relasjoner vil saksbehandlere måtte dele av seg selv og evne å sette seg inn i foreldrenes posisjon på et emosjonelt nivå.

Det emosjonelle aspektet løftes tydelig frem i forskningen, hvor foreldre beskriver et bredt affektivt spekter trigget i møtet og samarbeidet med barnevernet. Krisereaksjoner som dyp sorg, sinne, maktesløshet, skam og frykt er gjennomgående for mange av foreldrene i etterkant av barnas plassering (Otterlei et al., 2021, s. 198–200; Syrstad & Slettebø, 2020, s. 105; Höjer, 2011, s. 118; Schofield et al., 2011, s. 7). Å miste barna sine er de fleste foreldres største frykt i livet, og følelser som sorg, sinne og frustrasjon kan tenkes å være svært naturlige uavhengig av konteksten. Likevel opplever flere foreldre at deres emosjoner knyttet til omsorgsovertakelsen er forbundet med skam og manglende forståelse fra saksbehandler; en mor beskrev det som «en forbudt sorg» (Ellingsen, 2007, s. 266). Ved å tilegne foreldrenes emosjoner intensjoner basert på en virkelighetsforståelse og en problemdefinisjon uten basis hos foreldrene selv, kan vi risikere å feilanerkjenne foreldrene, og heller krenke deres opplevelse av aksept og trygghet, og bidra til at emosjonene undertrykkes. Dette ser vi hos Höjer (2007, s. 154), hvor foreldrene undertrykker sine emosjoner i håp om et konfliktfritt samarbeid. Ved å oppleve at motstridende emosjoner anerkjennes som «korrekte» kan det

tenkes at foreldrene sår tvil om sine egne opplevelser og deres selvtillit svekkes. I dette tydeliggjøres sosialarbeiderens mulighet til å krenke foreldrene, som heller enn å bidra til å styrke dem, kan lede til ytterligere undertrykkelse og pasifisering og direkte motvirke empowerment.

For å styrke foreldrene må de anerkjennes for sine emosjoner. Dette kan komme gjennom å akseptere foreldrenes emosjonelle uttrykk som normale reaksjoner på en unormal situasjon. For å synliggjøre saksbehandlers aksept og forståelse, kan det være hjelpsomt å aktivt søke foreldrenes perspektiver, ved å spørre foreldrene om deres opplevelser og søke forståelse for deres følelser. Saksbehandler kan gjennom en reell empatisk forståelse for foreldrenes krisereaksjoner skape trygge rammer for deres affektive utfoldelse, hvor frykten for å misforstås, slik som Thrana og Fauske (2014, s. 133) beskriver det, kan minkes. I deres studie løfter foreldre frem det å bli møtt med respekt, forståelse og aksept heller enn usynlighet og misforståelse som sentralt for positive emosjoner (2014, s. 226-228). Videre forteller saksbehandlere om verdien av relativt beskjedne innsatser, som en ekstra sms for å synliggjøre sin tilgjengelighet for foreldrene (Moldestad & Skilbred, 2010, s. 36). Både foreldrene og saksbehandleres beskrivelser av det emosjonelle aspektet av oppfølgingen synliggjør et handlingsrom i relasjonen som går ut over strukturer og rutiner for oppfølgingen, hvor verdi av den empatiske kontakten kommer til syne.

Det emosjonelle aspektet i relasjonen kan også overføres til saksbehandleren, som i sin egen frustrasjon kan unnlate å møte foreldrene med den anerkjennende holdningen de har behov for, da Schofield et al. (2011, s. 16) finner at samarbeidet kan tilsløres av saksbehandlers eget sinne og sorg på vegne av barna og foreldrene. Tangenes (2011, s. 38–39) finner at å nedprioritere kontakten med foreldrene kan være en måte for saksbehandlere å håndtere utilstrekkeligheten i oppfølgingen.

Den store forskjellen i utfordringene i det emosjonelle aspektet vises da å ligge i maktaspektet, hvor saksbehandleres virkelighetsforståelse og rasjonaliseringer får direkte innslag i foreldrenes rettmessige oppfølging. I dette ligger en utfordring for i anerkjennelsesteorien, da gjensidigheten kan ikke garanteres i slike komplekse relasjoner. Likevel er det sosialarbeiderens oppgave å balansere mellom sine egne holdninger, verdier og emosjoner i møte med foreldrenes opplevelsesverden. De to kan sameksistere, en eksistens som er utgangspunktet for en anerkjennende relasjon. Saksbehandler må da ha mot til å innta den andres posisjon, lytte og akseptere en annen virkelighetsforståelse enn sin egen, og kanskje arbeide for en felles virkelighetsforståelse sammen med foreldrene. Det vil også skje at relasjonen låser seg, eller at saksbehandler eksempelvis ikke har tilstrekkelig kompetanse til å hjelpe foreldrene bearbeide sine emosjoner. En anerkjennende handling som ivaretar det

emosjonelle aspektet vil da kunne være å sammen med foreldrene etablere kontakt med andre hjelpeinstanser med en mer tilspisset kompetanse, som krisepsykolog eller fastlege. Ansvar for å henvise foreldrene til andre instanser etter Bvl § 4-16 (1992) vil da ikke behøve gå på bekostning av relasjonen, men komme som en erkjennelse av den utfordrende konteksten relasjonen opererer i.

En bevissthet rundt verdien av det emosjonelle aspektet i samhandlingen kan belyse arenaer i den private sfæren hvor både anerkjennelse og empowerment kan finne sted. For å bidra til utviklingen av foreldrenes selvtillit vil sosialarbeideren ved å møte foreldrene med aksept og empati for deres emosjoner, åpenhet og villighet til å forstå, og ved å arbeide med sine egne emosjoner og holdninger, kunne anerkjenne foreldrene til tross for å være en del av systemet som kan oppleves krenkende og undertrykkende. Det vises å være i de små handlingene kjærligheten kommer til uttrykk, eksempelvis et kort «hvordan har du det?». I arbeidet for å styrke foreldrene etter en omsorgsovertakelse er det i dette perspektivet empowerment starter, i den gjensidige relasjonen mellom foreldre og saksbehandler.

Den rettslige sfære

I den rettslige sfæren handler det om individets mulighet til å inngå i et samfunnsmessig rettsfellesskap gjennom å anerkjennes som et autonomt og myndig rettsindivid med rettigheter og muligheter for deltakelse (Honneth, 2008, s. 129). I kontrast til den private anerkjennelsessfæren er den sosialfaglige konteksten noe synligere i den rettslige sfæren, kanskje særlig i en barnevernssammenheng. Saksbehandlere i barnevernet representerer en kilde til både foreldres rettigheter, en makt til å gripe inn i deres privatliv, og en kunnskaps- og erfaringskilde i oppfølgingen. Empowermentperspektivet er trolig også enklere å vise til i den rettslige sfære, da empowerment retter seg både mot system- og samfunnsnivå og et individuelt nivå (Hutchinson, 2010, s. 21; Brok et al., 2000, s. 15). Gjennom anerkjennelse i den rettslige sfære utvikler vi selvforholdet selvrespekt (Honneth, 2008, s. 129). For å kunne delta aktivt i sin egen empowermentprosess kan vi tenke at selvrespekt vil kunne gi en grunnleggende tro på at man er verdig en samfunnsmessig deltakelse som likeverdig deltaker, og evnen til å ta i bruk sine rettigheter i samfunnet. For saksbehandlere å skulle arbeide *sammen* med foreldrene mot empowerment vil selvrespekt derfor være et sentralt element.

Medvirkning er en verdi med sterk forankring i sosialfaglige yrkeskontekster (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 106). Foreldrene forteller om manglende innflytelse i samhandlingen med barnevernet, og gruppen med minst mulighet for innflytelse er nettopp foreldre som er fratatt omsorgen for barna (Slettebø, 2008, s. 129). Det kan ha en mulig sammenheng med at forventningen om medvirkning og innflytelse fra både foreldre og saksbehandler kan være

ulik i etterkant av en omsorgsovertakelse, og at rommet for medvirkning ikke nødvendigvis alltid er like synlig. Forskningsfeltet viser at det er signifikant for foreldrenes opplevelse at de får mulighet til å medvirke der det er mulig, at deres problemdefinisjon tas alvorlig og deres synspunkter verdsettes (Slettebø, 2008, s. 134; Höjer, 2007, s. 75; Ross et al., 2017, s. 50). Manglende innflytelse og respekt kan oppleves krenkende, da et vesentlig moment for at man skal føle seg anerkjent som rettsperson ikke er om rettighetene er nedfelt i skriftlig lov, men at de anerkjennes av andre som rettigheter (Skjefstad, 2012, s. 63). Det er derfor ikke nok at saksbehandlerne kjenner til foreldrenes rettigheter, de må aktivt fremme foreldrenes anvendelse av sine rettigheter i praksis.

Sosialarbeidere kan ha utfordringer med å balansere mellom barn og foreldres rettigheter, blant annet på grunn av manglende rutiner, tid og struktur for oppfølgingen (Schofield et al., 2011, s. 14–15; Moldestad & Skilbred, 2010, s. 36). I Norge er prinsippet om barnets beste overordnet for alt arbeid som innebærer beslutninger og handlinger som berører barn (Grunnloven, 1814, § 104), et prinsipp som kan bidra til at foreldrenes oppfølging kan fortrenkes i fordel for fokus på barna (Moldestad & Skilbred, 2010, s. 36). Sammenhengen mellom barnets beste og foreldreoppfølging synliggjøres ved at barn kan påvirkes i stor grad av foreldrenes utfordringer i form av manglende kontakt, dårlige samvær eller bekymringer for foreldrene sine (Granerud et al., 2021, s. 74). Ved å belyse koblingen mellom det biologiske prinsipp i form av verdien av foreldre/barn-kontakt etter omsorgsovertakelsen, foreldreoppfølging og barnets beste kan balansegangen i rutinemangelen og rettighetsfordelingen kanskje bli lettere å gå.

Kontradiktorisk er det ikke rutinene som påpekes av foreldre, men kjennetegn på henholdsvis god og dårlig samhandling og deltakelse tillegges egenskaper hos saksbehandler. Saksbehandlere som evner å være uenige, men samtidig lytter og verdsetter foreldrenes perspektiver vektlegges (Slettebø, 2008, s. 134). Foreldre vektlegger følgelig det relasjonelle aspektet i medvirkning og deltakelse over rutiner for oppfølging. I dette kan vi finne at saksbehandlerens makt til å fremme foreldrenes rettigheter kan fremkomme i de relasjonelle møtene, hvor det kan tilrettelegges for medvirkning gjennom å etterspørre deres meninger og perspektiver, uavhengig av om man er faglig eller verdimessig enig. Oppfølgingen av foreldrene skal ta utgangspunkt i deres behov og konkrete situasjon (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s. 9), og foreldrenes egen problemdefinisjon er derfor av stor verdi både for å anerkjenne foreldrene i den rettslige sfære, og for å arbeide sammen med dem mot empowerment. Å etterspørre foreldrenes perspektiver må dermed også oversettes til handling, hvor tiltak og veiledning baseres på et samarbeid med formål basert på foreldrenes ønsker.

En utfordring for mange foreldre i den rettslige sfære er manglende kunnskaper, tilgang på kunnskaper eller ferdigheter innen den juridiske og strukturelle siden av en barnevernssak og hjelpeapparatet som helhet (Ross et al., 2017, s. 25). Sentralt i empowermentperspektivet er maktaspektet og maktoverføringer på individuelt og kollektivt nivå. En anerkjennende handling vil da kunne innebære en erkjennelse av saksbehandlers kunnskaps- og erfaringsmakt, som kan bidra til å styrke foreldrenes ferdighetsnivå slik at de kan dra nytte av sine rettigheter. En slik maktoverføring kan komme gjennom god og forståelig informasjon om rettigheter, lovverk, barneverntjenestens bidrag og hvordan foreldrene kan gjøre seg hørt. For å imøtekomme foreldrenes eventuelle behov for økonomisk eller annen materiell støtte, kan saksbehandler formidle informasjon om andre velferdsinstanser, eksempelvis hvordan de kan opprette kontakt, forstå skjemaer og dokumenter, samt øvrige rettigheter. I dette vil det også måtte ligge en bevisstgjøring om undertrykkende samfunnsstrukturer og forhold som påvirker foreldrenes deltakelsesmuligheter. Empowermentprosessen i den rettslige anerkjennelsessfæren vil også måtte innebære å styrke foreldregruppen på et kollektivt nivå, hvor det overordnede arbeidet med rettighetstildeling foregår.

På kollektivt nivå kan vi anse lovverkets presisering av barnevernets oppfølgingsansvar etter Bvl § 4-16 (1992) som et steg i empowermentprosessen for foreldregruppen, og som vi ser i lovforslaget til den nye barnevernloven (Prop. 133 L, 2020-2021) har foreldrestemmene i EMD hatt direkte innflytelse på lovverksutformingen. I barne- og likestillingsdepartementets veileder for foreldreoppfølging legges det også til grunn at barneverntjenestene skal tilby likeverdige tilbud og utviklingsmuligheter (2009, s. 11). Ved å arbeide innad i egen organisasjon for å utvikle rutiner kan saksbehandlere fremme foreldrenes rettigheter også utenfor relasjonen, og bidra til en større empowermentprosess.

For å styrke foreldre i den rettslige sfære vil saksbehandlere gjennom sin strukturelle og relasjonelle makt kunne arbeide både på individuelt og kollektivt nivå. Gjennom videreutviklingen av strukturer og rutiner basert på foreldres erfaringer og rettigheter og gjennom å anerkjenne foreldrene som rettspersoner verdsatt både som rettighetsmottakere og samfunnsbidragsytere, vil barnevernet kunne motvirke undertrykkende og krenkende strukturer i systemet, og bidra til å utvikle foreldrenes selvrespekt.

Den solidariske sfære

I den solidariske anerkjennesssfæren oppleves anerkjennelse gjennom solidariske, symmetriske relasjoner hvor man anerkjennes som en verdifull bidragsyter, med ressurser og egenskaper av verdi (Skjefstad, 2012, s. 63–64). Den solidariske sfæres relasjonelle perspektiv går ut over primærrelasjonene i privatsfæren, og omhandler også større sosiale verdifelleskap i samfunnet, ofte eksemplifisert gjennom arbeidslivet eller utdanning (Løw, 2021, s. 49). For å kunne styrke foreldrene i den solidariske sfære kan vi se foreldrene i kontekst av et verdifelleskap. Foreldrerollen er et fellesskap vi kanskje ikke alltid betegner som sådan, som et stort flertall av oss er eller blir deltakere i. I Norge står familien og foreldreskapet sterkt i våre sentrale verdier, med tydelige forestillinger som fremkommer blant annet gjennom kultur, politikk, tradisjon og lov. Brudd eller avvik fra disse verdimeslige forestillingene vil kunne gjøre at foreldre settes på ytterkanten av det sosiale fellesskapet, som vises i at mange foreldre som mister omsorgen opplever stigma og sosial utstøtelse (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s. 9).

De juridiske vilkårene for omsorgsovertakelse etter Bvl § 4-12 (1992) eksemplifiserer forestillingene vi har om foreldreskapet, og setter forventningsstandarden for foreldre i Norge. Selv om ordlyden i lovverket er streng, er det snakk om overordnede kategorier, og beslutninger hjemlet i paragrafen vil basere seg på familiens unike situasjon. Hva vil det si at foreldre er «ute av stand» til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet? I samfunnet trenger vi ikke juridisk kompetanse for å bedømme foreldrerollen som avvikende ved omsorgsovertakelser, noe som kan være årsak til at mange opplever skam og frykter ytterligere marginalisering dersom deres situasjon blir kjent i nettverket og nærmiljøet (Bunkholdt, 2017, s. 201).

Ved å erfare anerkjennelse i den solidariske sfære utvikles menneskets selvaktelse – en selforståelse på et eksistensielt nivå av betydning for hvilke holdninger og verdier man tillegger seg selv (Honneth, 2008, s. 138; Skjefstad, 2012, s. 64). I det utvalgte forskningsmaterialet vises det at for de fleste av foreldrene er selve foreldreidentiteten svært viktig, og at de enten direkte eller indirekte i studiene betegner seg selv som barnas foreldre også etter en omsorgsovertakelse (Moldestad & Skilbred, 2010; Ross et al., 2017; Schofield et al., 2011). Deres foreldreskap er innprentet i deres grunnleggende identitet, forståelsen av seg selv som menneske. Når foreldre da beskriver kontakten med barnevernet som en trussel mot deres identitet og egenverd (Syrstad & Slettebø, 2020, s. 106) kan vi se hvordan krenkelser i form av stigmatisering og negative verdivurderinger kan undertrykke deres selvaktelse (Honneth, 2008, s. 143). Det vises å ikke være bare i møte med samfunnet som helhet at foreldrene opplever stigmatisering, men også i møte med saksbehandler.

Scofield et al. (2011, s. 14–15) finner at også sosialarbeidere gjør vurderinger av foreldrene som «verdige eller uverdige» deres tid og emosjonelle investering i oppfølgingen. Disse vurderingene kan ha sammenheng med forestillingene saksbehandlerne selv har til forelderrollen og deres egne verdier, og detaljer i den konkrete situasjonen. Det kan tenkes at ved en vurdering av foreldrenes utfordringer som selvforsynte heller enn som sosiale problem grunnet i samfunnsmessige strukturer, vil sosialarbeideren ha lettere for å vurdere foreldrene negativt, og slikt sett bidra til stigmatisering og sosial ekskludering. Anerkjennelse vil da måtte innebære et ressursfokus basert på en grunnleggende humanistisk holdning, hvor man evner å sette seg inn i den andres situasjon og å se dem som mennesker med iboende ressurser og kvaliteter av verdi og evne til endring av sin livssituasjon.

Det humanistiske menneskesynet ligger som base i empowermenttanken også, hvor mennesket ses som aktør i sitt eget liv, med makt til å foreta endringer i eget liv og i samfunnet som helhet (Løw, 2021, s. 49). Likevel vil det i empowermentbasert arbeid kunne være problematisk med et rendyrket ressursperspektiv, da vi kan stå i fare for å skyggelegge vesentlige strukturer som bidrar til undertrykkelse (Askheim, 2012, s. 68). Å bidra til å løfte foreldrene ut av avmakt vil da måtte innebære erkjennelse og bevisstgjøring rundt saksbehandlers egen rolle i stigmatiseringen av foreldrene, og aktiv handling for å motvirke dette. Et rendyrket ressursperspektiv vil dermed kunne feilanerkjenne foreldrene og virke *disempowering*. I oppfølgingen av foreldrene vil ressursperspektivet kunne innebære å anerkjenne foreldrene som kunnskaps- og erfaringskilder i arbeidet med barna, da de uavhengig av vedtakets kontekst som regel vil ha verdifull informasjon om barnas personlighet og liv som kan bidra i oppfølgingen i fosterhjemmet. Likeledes vil det å tilrettelegge for at foreldrene får utøve sitt foreldreskap i de nye rammene kunne innebære å dele informasjon om barnas hverdag med dem. En mor beskriver å få informasjon om barnets hverdag eller spesielle situasjoner som synlighet av saksbehandlers vilje til å tilrettelegge for hennes involvering (Schofield et al., 2011, s. 13).

Å anerkjenne foreldrene vil også kunne innebære å arbeide innover i egen organisasjon. Kritiske spørsmål til egen struktur om *hvorfor* det er manglende rutiner for oppfølgingen, *hvorfor* man selv prioriterer slik man gjør og *hvordan* man fordeler tilgjengelige ressurser innebærer i seg selv en anerkjennende handling overfor foreldregruppen, da det påpeker et etisk ansvar for å arbeide for likeverdig behandling og utvikling av styrkende kulturer i tjenesten. Å anerkjenne foreldrene i den solidariske sfære vil kunne styrke dem på individnivå, men uten å arbeide i organisasjon og samfunn i tillegg vil vi stå i fare for å psykologisere foreldrenes utfordringer uten å gjøre endringer i samfunnets syn på gruppen.

Avslutning

Studien søker å besvare problemstillingen:

Hvordan kan saksbehandlere i barnevernet arbeide for å styrke biologiske foreldre i oppfølgingen etter omsorgsovertakelser?

Forskning viser at å styrke foreldrene vil være essensielt for å komme i posisjon for tilbakeføring (Bunkholdt, 2017, s. 281), men at det også har verdi utenfor gjenforeningsmålet ved å kunne bidra til bedre relasjoner og kontakt mellom foreldre og barn, samt bidra til at foreldre kan ta makt over sitt eget liv i sin nye tilværelse (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s. 9). I barnevernets oppfølgingsansvar ligger det likevel få konkrete føringer for arbeidet, og uten strukturer og rutiner har vi sett til relasjonen mellom saksbehandler og foreldre for å utforske handlingsrommet for å styrke. Med utgangspunkt i et empowermentperspektiv som baseres på et humanistisk menneskesyn hvor saksbehandlere kan fasilitere maktoverføringsprosesser (Brok et al., 2000, s. 93;96), har det relasjonelle aspektet ved Honneths anerkjennelsesteori vist seg fruktbart som en inngang til styrkearbeidet. Studien trekker linjer fra Honneths tre selvforhold (2008, s. 139) hvor selvtillit, selvrespekt og selvaktelse utgjør deler av en helhetlig identitetsforankring som kan gi forutsetninger for foreldrene å kunne ta kontroll over eget liv.

Honneth beskriver anerkjennelsens moralske grammatikk som et regelsett for moralsk forståelse og refleksjon (Pettersen & Simonsen, 2010, s. 20), som i sosialfaglig kontekst vil kunne være til nytte i etiske resonnement rundt foreldreoppfølgingen. De grammatiske reglene består av kunnskap om anerkjennelse, krenkelse, hvordan vi kan motvirke krenkelse og faglig kunnskap om brukergruppens kontekst (Løw, 2021, s. 60). Ved å anvende de grammatiske reglene for å styrke foreldrene i oppfølgingen kan vi se at saksbehandlere gjennom sin relasjon til foreldrene kan tilrettelegge for anerkjennelse i form av kjærlighet og omsorg på et emosjonelt plan, hvor foreldrenes emosjonelle uttrykk etterspørres, aksepteres og søkes forstått. Likedan kan de gjennom informasjonsdeling, kunnskapsoverføring om foreldres rettigheter og utvikling av rutiner for medvirkning fremme anerkjennelsesformen rettigheter. For å motvirke krenkelser i den solidariske sfære kan arbeid med å utvikle forelderrollen i kultur og i den konkrete sak gi uttrykk for verdsettelse av foreldrenes kunnskaps- og erfaringsressurser, hvor stigmatisering og kategorisering kan unngås.

Studien søker på denne bakgrunn å bidra å forene teori og praksis, hvor refleksjon rundt den moralske grammatikken blir en etisk forpliktelse – et moralsk ansvar for styrkende barnevernspraksis. Hverken anerkjennelsesteorien eller empowermentperspektivet sikter til en konkret metode, men gjennom diskusjonen tydeliggjøres innvirkning på foreldrenes liv innen

flere samfunnsarenaer, som kan ha betydning for videreutviklingen av struktur og rutiner i velferdsapparatet. Erfaringer med krenkelser i hjelpeapparatet vil ikke være unike for foreldre fratatt omsorgen for sine barn, og en kritisk refleksjon rundt egen praksis' betydning for krenkende strukturer i møte med hjelpetrequende grupper bør oppmuntres også utenfor barnevernsfaglig kontekst.

Manglende forskning på foreldres erfaring vil kunne skyggelegge sentrale momenter rundt oppfølgingen, og særlig i norsk sammenheng vil et økt forskningsfokus på foreldrene kunne bidra til en kollektiv empowermentprosess, hvor deres stemmer løftes frem i utviklingen av rutiner og prosedyrer. Det begrensede forskningsmaterialet har vært en utfordring i denne studien, og belyser et viktig etisk spørsmål som kan videreføres i forskningsfeltet. Ved å ha et flertall informanter som fortsatt står uten omsorg for sine barn kan det gi et særlig fremmet problemfokus, og en spennende problemstilling å utforske videre kan være hvordan foreldre som har blitt gjenforent med sine barn har erfart oppfølgingen fra sine saksbehandlere i barnevernet.

Det er tydelig at for saksbehandlere i barnevernet er det en utfordrende posisjon å stå mellom strukturelle vilkår for arbeidet, interne rutiner og i relasjon til foreldre og barn, og maktasymmetrien kan vanskeliggjøre styrkingsarbeidet. Likevel finner studien at anerkjennelsesteorien kan være fruktbar som forståelses- og handlingsramme og inngangsport for empowerment for saksbehandlere i arbeidet med å styrke foreldre i oppfølgingen etter omsorgsovertakelser. Den kan også synliggjøre et stort handlingsrom i relasjonen mellom saksbehandlere og foreldre, hvor anerkjennelse ikke lenger forblir en bisetning eller kun et synonym for respekt og aksept. Anerkjennelse blir i dette perspektivet selve grunnmuren for å kunne erfare og arbeide med empowerment som prosess, mål og metode. En bevissthet over saksbehandlers makt til å krenke foreldrene i oppfølgingen, vil da også synliggjøre deres makt til å styrke.

Litteraturliste

- Askheim, O. P. (2012). *Empowerment i helse- og sosialfaglig arbeid: Floskel, styringsverktøy, eller frigjøringsstrategi?* Gyldendal akademisk ;
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2009). *Oppfølging av foreldre med barn/undom plassert i fosterhjem eller på institusjon*.
<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/barnevern/oppfolging-av-foreldre-med-barn-ungdom-plassert-i-fosterhjem-eller-pa-institusjon.pdf?id=2284613>
- Barnevernloven. (1992). *Lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100)*. Lovdata.
<https://lovdata.no/lov/1992-07-17-100>
- Brok, P., Lundemark Andersen, M. & Mathiasen, H. (2000). *Empowerment på dansk*. Dafolo.
- Bunkholdt, V. (2017). *Fosterhjemsarbeid fra rekruttering til tilbakeføring* (4. utg.). Gyldendal akademisk.
- Christiansen, Ø., Iversen, O. & Kojan, B. H. (2016). Beslutninger om plassering utenfor hjemmet. I Ø. Christiansen & B. H. Kojan (Red.), *Beslutninger i barnevernet* (s. 108–128). Universitetsforlaget.
- Egelund, T. & Hestbæk, A.-D. (2003). *Anbringelse af børn og unge uten for hjemmet* (03:04). Socialforskningsinstituttet. <https://pure.vive.dk/ws/files/322091/0304Anbringelse.pdf>
- Ellingsen, Ingunn T. (2007). Å miste omsorgen for sitt barn. *Nordisk sosialt arbeid*, 27(4), 263–275. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3037-2007-04-05>
- Ellingsen, Ingunn T. & Levin, I. (2015). Det sosiale i sosialt arbeid. I Ingunn T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg & L. C. Kleppe (Red.), *Sosialt arbeid: En grunnbok* (s. 47–64). Universitetsforl.
- Ellingsen, Ingunn Tollisen & Skjefstad, N. S. (2015). Anerkjennelse, myndiggjøring og brukervedvirkning. I Ingunn T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg & L. C. Kleppe (Red.), *Sosialt arbeid: En grunnbok* (s. 97–111). Universitetsforlaget.
- Endringer i barnevernloven mv. (bedre rettssikkerhet for barn og foreldre). (2018). *Lov om endringer i barnevernloven mv. (Bedre rettssikkerhet for barn og foreldre (LOV-2018-04-20-5)*. Lovdata. <https://lovdata.no/LTI/lov/2018-04-20-5>

- Fellesorganisasjonen. (2019). *Yrkesetisk grunnlagsdokument*. Fellesorganisasjonen.
<https://www.fo.no/getfile.php/1324847-1580893260/Bilder/FO%20mener/Brosjyrer/Yrkesetisk%20grunnlagsdokument.pdf>
- Forente nasjoner. (1989). *FNs konvensjon om barnets rettigheter: Vedtatt av De forente nasjoner 20. November 1989 Ratifisert av Norge 8. Januar 1991*. Barne- og familiedepartementet.
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf
- Granerud, A., Syrstad, E. & Andersen, E. W. N. (2021). Etter fylkesnemnda—Hva med foreldrene? Oppfølging av foreldre etter omsorgsovertakelse—Ansvar og rollefordeling. *Fontene forskning*, 14(1), 73–78.
- Grunnloven. (1814). *Kongeriket Norges Grunnlov (LOV-1814-05-17)*. Lovdata.
<https://lovdata.no/lov/1814-05-17-bm>
- Honneth, A. (2008). *Kamp om anerkjennelse—Om de sosiale konfliktenes moralske grammatikk* (L. Holm-Hansen, Overs.). Pax.
- Hotvedt, M. J. (2022). Menneskerettigheter og diskrimineringsvern. I Kjønstad Asbjørn, A. Syse & M. Kjelland (Red.), *Velferdsrett II- Barneverns- og sosialrett* (6. utg., s. 387–456). Gyldendal.
- Hutchinson, G. S. (2010). *Samfunnsarbeid: Mobilisering og deltakelse i sosialfaglig arbeid* (3. utg.). Gyldendal akademisk.
- Höjer, I. (2007). *Föräldrars röster – hur är det att ha sina barn placerade i fosterhem? Brukare och forskare samverkar*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
<https://www.wallmannabarnh.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2014/10/F%C3%B6r%C3%A4ldrars-r%C3%B6ster.pdf>
- Höjer, I. (2011). Parents with Children in Foster Care—How Do They Perceive Their Contact with Social Workers? *Practice: Social Worker in Action*, 23(2), 111–123.
<https://doi.org/10.1080/09503153.2011.557149>
- Jenssen, A. G. & Tronvoll, I. M. (2012). Brukermedvirkning—Likeverd og anerkjennelse. I A. G. Jenssen & I. M. Tronvoll (Red.), *Brukermedvirkning: Likeverd og anerkjennelse* (s. 15–25). Universitetsforlaget.

- Jerlang, E. (2011). Anerkendelse og myndiggjørelse. I E. Jerlang (Red.), *Myndiggjørelse i den professionelle praksis* (s. 125–146). Hans Reitzel.
- Kojan, B. H. & Christiansen, Ø. (2016). Å fatte beslutninger i barnevernet. I Ø. Christiansen & B. H. Kojan (Red.), *Beslutninger i barnevernet* (s. 19–33). Universitetsforlaget.
- Lichtwarck, W. & Clifford, G. (2010). Ideologi, tiltak og barnevernsklienter. I W. Lichtwarck & G. Clifford (Red.), *Modernisering i barnevernet: Ideologi, kontekst og kompetanse*. Universitetsforlaget.
- Løw, O. (2021). *Anerkendelse—I professionelle relationer*. Samfundslitteratur.
- Moldestad, B. & Skilbred, D. (2009). Foreldres opplevelse av et foreldreskap på avstand. *Fontene forskning*, 09(2), 41–52.
- Moldestad, B. & Skilbred, D. (2010). Når barn bor i fosterhjem – utfordringer i samarbeidet mellom foreldre og barneverntjenesten. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 87(1), 32–45.
<https://doi.org/10.18261/ISSN1891-1838-2010-01-04>
- NOU 200:12. (2000). *Barnevernet i Norge: Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*. Barne- og familiedepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/051e391fbb3d4ef2be97a4478dd62e86/no/pdf/nou200020000012000dddpdfa.pdf>
- Otterlei, M. T., Ilstad, J. T. & Paulsen, E. (2021). Foreldre i krise: Foreldres opplevelser med en omsorgovertakelsesprosess. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 98(3), 192–209.
<https://doi.org/10.18261/ISSN1891-1838-2021-03-04>
- Pettersen, K.-S. & Simonsen, E. (2010). *Anerkjennelse og profesjon*. Cappelen akademisk.
- Prop. 133 L. (2020-2021). *Lov om barnevern (barnevernsloven) og lov om endringer i barnevernloven*. Barne- og familiedepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/f325e4de00fb472f85a7a2b94124f531/no/pdf/fs/prp202020210133000dddpdfs.pdf>
- Ross, N., Cocks, J., Johnston, L. & Stoker, L. (2017). *'No voice, no opinion, nothing': Parent experiences when children are removed and placed in care*. University of Newcastle.
<https://www.lwb.org.au/assets/Parent-perspectives-OOHC-Final-Report-Feb-2017.pdf>

- Schofield, G., Moldestad, B., Hojer, I., Ward, E., Skilbred, D., Young, J. & Havik, T. (2011). Managing Loss and a Threatened Identity: Experiences of Parents of Children Growing Up in Foster Care, the Perspectives of their Social Workers and Implications for Practice. *British Journal of Social Work*, 41(1), 74–92.
<https://doi.org/10.1093/bjsw/bcq073>
- Skjefstad, N. (2012). Brukermedvirkning sett i et anerkjennelsesteoretisk perspektiv. I A. G. Jenssen & I. M. Tronvoll (Red.), *Brukermedvirkning: Likeverd og anerkjennelse* (s. 54–69). Universitetsforlaget.
- Slettebø, T. (2008). *Foreldres medbestemmelse i barnevernet: En studie av foreldres erfaringer med individuell og kollektiv medvirkning* [Doktorgradsavhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet]. NTNU Open. https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/267646/124503_FULLTEXT01.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Stang, I. (1998). *Makt og bemyndigelse: Om å ta pasient- og brukermedvirkning på alvor*. Universitetsforlaget.
- Statistisk sentralbyrå. (2021). *Hovudtal for barnevernsstatistikken*.
<https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/barne-og-familievern/statistikk/barnevern>
- Sundt, H. (2016a). Fosterbarnas foreldre. I H. Sundt (Red.), *Fosterhjemshåndboka* (7. utg., s. 413–424). Kommuneforlaget.
- Sundt, H. (2016b). Hva styrer fosterhjemsomsorgen? I H. Sundt (Red.), *Fosterhjemshåndboka* (7. utg., s. 48–64). Kommuneforlaget.
- Sundt, H. (2016c). Organiseringen av barnevernet. I H. Sundt (Red.), *Fosterhjemshåndboka* (7. utg., s. 39–47). Kommuneforlaget.
- Svalastog, A. I. A. (2018). «Det kommer an på»: *Saksbehandlers oppfølging av biologiske foreldre etter omsorgsovertakelse* [Masteroppgave, Universitetet i Stavanger]. Brage.
https://uis.brage.unit.no/uis-xmlui/bitstream/handle/11250/2575912/Svalastog_Anne.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Syrstad, E. & Slettebø, T. (2020). To understand the incomprehensible: A qualitative study of parents' challenges after child removal and their experiences with support services. *Child & Family Social Work*, 25(1), 100–107. <https://doi.org/10.1111/cfs.12662>
- Tangnes, S. N. (2011). «Det må vi jo være ærlige på...»: En kvalitativ studie av barneverntjenestens oppfølging av foreldre etter en omsorgsovertakelse [Masteroppgave, Høgskolen i Oslo og Akershus]. ODA. https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/10642/1049/Tangnes_Silje_Njarde.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Thrana, H. M. & Fauske, H. (2014). The emotional encounter with child welfare services: The importance of incorporating the emotional perspective in parents' encounters with child welfare workers. *European Journal of Social Work*, 17(2), 221–236. <https://doi.org/10.1080/13691457.2013.798628>
- Økland, I. H. & Sørtdal, L. M. (2020). Lov til kjærlighet. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 97(2), 126–145. <https://doi.org/10.18261/ISSN.1891-1838-2020-02-05>